

Oud Barneveld

NUMMER 125 • NAJAAR 2018

55 JAAR
Oud Barneveld

VERENIGINGSBLAD VAN DE
OUDHEIDKUNDIGE EN HISTORISCHE
VERENIGING "OUD BARNEVELD"

MUNTVONDSTEN GETUIGEN VAN DE ROERIGE GESCHIEDENIS VAN BARNEVELD

Veel mensen denken bij archeologie aan de schatten van Indiana Jones, maar ik moet u teleurstellen. Het dagelijks leven van de archeoloog is in werkelijkheid minder avontuurlijk, maar wel spannend. Het woord 'schat' heeft voor de archeoloog een andere betekenis. De historische 'schatten' van de archeologen bestaan vooral uit vlekjes in het zand, scherven, zaden, vuurstenen werktuigjes etc. Deze vondsten vertellen een stukje van de boeiende ongeschreven geschiedenis. Heel incidenteel worden er ook munten gevonden die soms getuigen van een roerige tijd. Alleen in de gevallen dat er meerdere munten gelijktijdig op één locatie begraven zijn spreken we van een schatvondst. De informatiewaarde van losse

De muntvondst van de Modderbeek / Brielerbeek (foto Museum Nairac).

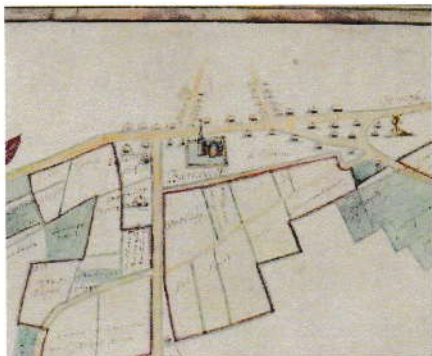
munten immers is kleiner.

Acht muntvondsten uit Barneveld

In Barneveld zijn in de afgelopen tweehonderd jaar een achttal muntvondsten gedaan. Deze vondsten geven ons belangrijke informatie.

Details van de kaart van G. Passavant uit 1698. In dit gebied moet de vondst aan de Modderbeek / Brielerbeek zijn gedaan.

Detail van de kaart van G. Passavant uit 1698. Links van de kerk is de Schouthof te zien met daaronder het huis van Verburgh, het latere Trossenhuis.

Waarom zijn zij door de eigenaar aan de grond toevertrouwd? Was het een spaarpotje of moest men door onvoorziene omstandigheden zijn bezit verbergen? Ook kunnen we niet altijd uitsluiten dat er rituele redenen achter zitten, maar dit is moeilijker aantoonbaar. Bij de Barneveldse vondsten hebben we wel een sterk vermoeden van de reden waarom zij ooit verborgen zijn. Duidelijk is dat men niet meer in staat was om het verborgen kapitaal op te halen. Eerst wordt ingegaan op de vondsten en vervolgens op de mogelijke redenen waarom deze verborgen zijn.

Wat weten we van deze muntvondsten?

11e eeuw

In Kootwijk zijn 9 zilveren penningen gevonden van Hendrik II waardoor we weten dat deze omstreeks 1002 / 1024 zijn verborgen. Weliswaar zijn enkele munten doormidden geknipt, wat niet ongebruikelijk was, maar toch kon worden vast-

gesteld dat de munten allemaal in Deventer waren geslagen.

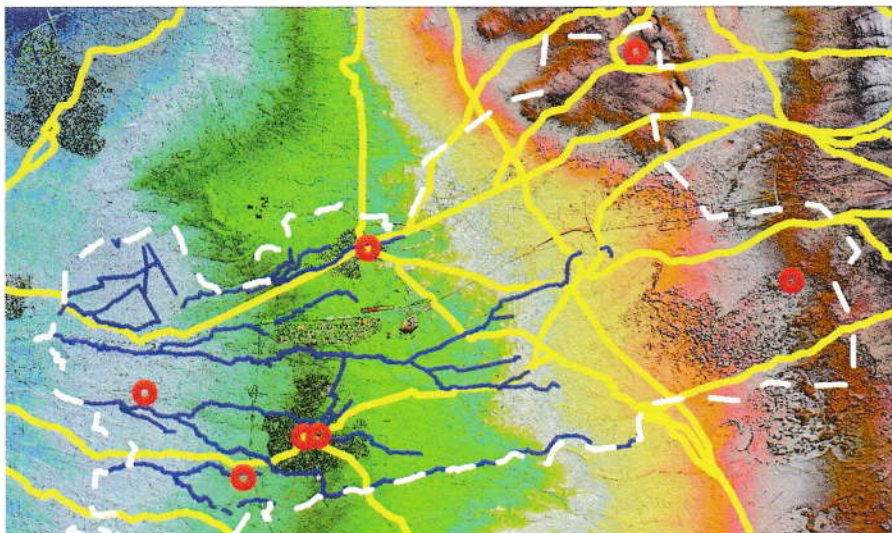
15e en 16e eeuw

In 1958 werden bij de Schoonhorsterweg langs de Modderbeek naast een bruggetje in een kan 232 munten uit 1305-1422 gevonden (afb. 1). De vindplaats zou 500 meter van De Brieller liggen. Mogelijk lag de vindplaats in 1698 op een perceel dat bekend stond als dat van wed. Wouter Jacobs enck, Hagens tient (afb. 2). De munten zaten verborgen in een zogenaamd steengoed ook wel bekend als Jacobakannetje. Dit aardewerk werd op grote schaal in het Duitse Rijnland gemaakt en in Nederland gebruikt voor het drinken van bier, maar in dit geval werden er kostbaarheden in verborgen. De kleine zilveren munten waren in slechte staat, maar van de gouden munten werd vastgesteld dat er 11 van Johan van Beieren, 2 van Frederik van Blankenheim en een kwart nobel van de Engelse koning Eduard III waren. Het kannetje met een aantal munten is gelukkig bewaard gebleven en te zien in Museum Nairac.

In 1956 werd in Voorthuizen een kleine muntvondst gedaan bestaan-

Clemmen gulden of St. Jansguldens (1492-1538). Op de voorzijde is Johanne de Doper afgebeeld en op de achterzijde het wapen van Gelderland (foto Museum Nairac).

Verspreidingskaart met de globale ligging (rood) van de Barneveldse vindplaatsen (excl. Elspeet). De ondergrond is gebaseerd op het Actueel Hoogtebestand Nederland. In geel zijn de hoofdwegen uit rond 1600 weergegeven en in blauw de beken.

de uit munten uit de periode 1415-1510. Ook in Elspeet, dat lang tot het ambt Barneveld hoorde, werd uit deze periode een vondst gedaan van 11 munten uit 1496-1515.

Buiten Barneveld zijn uit deze periode enkele muntvondsten bekend. In Putten werd een muntvondst uit ca 1470 aangetroffen terwijl in Nijkerk een vondst bekend is uit ca. 1506.

De grootste muntvondst (2023 gouden munten) werd echter in 1871 gedaan. Bij het graven van een waterpomp kwam deze onverwacht tevoorschijn in de tuin van het toenmalige Trossenhuis (afb. 3). Dit huis stond in 1832 net buiten de bebouwde kom aan de Hessenweg. De gemeentebode Bouwheer heeft in de negentiende

eeuw de bewoners van dit huis geïnventariseerd. Het gaat terug naar Hendrik Verburgh die hier in 1705/1713 woonde. Het huis was echter al eerder in bezit van deze familie zoals blijkt uit afbeelding 3 uit 1697. Links van de kerk is de Schouthof ingetekend met daaronder het huis Verburgh. De naam Trossenhuis is overigens afgeleid van een latere bewoner Luitenant Tros (1720/1728) die als bewoner opgevolgd werd door mr. Jan Ipenburgh. Blijkbaar woonden hier al vroeg de notabelen van Barneveld. Over de oudste bewoners weten we jammer genoeg niets, maar gezien de munten moet er ook in de zestiende eeuw al een welgesteld iemand hebben gewoond. In een aardewerk pot werden namelijk 2023 gouden munten gevonden uit de periode 1433 – 1546 (afb.

'Boerendans', zestiende eeuwse tafereel van in een middeleeuws stadje tijdens vredige omstandigheden (Pieter Breughel).

iets over de rijkdom van de toenmalige eigenaar. De vraag is of in het geval van de vondst aan de Modderbeek deze zijn verborgen door de bewoners van Schoonhorst, Brieller of een toevallige voorbijganger.

Een andere vraag is of deze vondsten misschien te maken hebben met bekende historische gebeurtenissen in met name de vijftiende tot zeventiende eeuw? De munten moeten kort na de sluitdatum van de jongste munt van iedere vondst zijn begraven. Dus circa 1014, 1422, 1510, 1515, 1546, 1666 en 1670. De strijd tussen de hertog van Gelre en het Sticht, de strijd om de onafhankelijkheid van Gelre, de Gelderse oorlogen en die

tussen Hoeken en Kabeljauwen evenals de godsdienstige ontwikkelingen, de tachtigjarige oorlog en de Hollandse oorlog tekenden deze periode. Het was echter ook de tijd van keizer Karel V, de ontdekking van Amerika en van beroemde kunstenaars zoals Jeroen Bosch, Pieter Brueghel, Boticelli en Leonardo Da Vinci, maar ook van de pest.

De oudste vondst van het Kootwijkerzand wordt gedateerd rond 1014. Dat was het moment waarop de eeuwenoude bewoning plaats maakte voor een zandwoestijn. De belangrijkste oorzaak hiervan was verdroging als gevolg van droogte in combinatie met overbeakking, braak liggen van akkers en het te intensief gebruiken van de heide.

Moet deze muntvondst gezien worden als een verlatingsoffer van het oude nederzettingsterrein of was het geld in een boerderij verborgen en kon de eigenaar door de ontstane zandwoestenij of om andere redenen de plek niet meer terugvinden?

Voor de gewone man in de Gelderse Vallei betekenden de late middeleeuwen vaak ellende, doordat continu bendes in dienst van de een of andere heer of voor eigen rekening brandschattend rondtrokken. In 1412 werd Nijkerk voor de zoveelste keer verwoest en mochten de bewoners een gracht en poorten bouwen rondom hun geplaagde dorp. In 1421 wordt melding gemaakt van de strijd rond Barneveld *'Doe sij daer quamen, doe wonnen sij hem die lantweer af die te Barnevelt gemaect was, roofden en branden dat dorp te Barnevelt ende veel datter bijstont, ende onlange daarna togen die van Utrecht ende van Amersfoerde in die Veluwe, branden en roofden ter Schuer ende Voorthuijsen ende dat dorp te Putten, ende deden dair groote schade.'* (zie Schut 2013). In 1428 werd Barneveld opnieuw geplunderd en de kerktoeren (als het enige(?) bakstenen bouwwerk) in brand geschoten terwijl 35 mannen gevangen werden genomen. Losgeld was immers een belangrijke bron van inkomsten. Ook werden in dat jaar 200 stenen kanonskogels gemaakt voor 'steenbussen'. De gevonden muntvondst van 1422 zal ongetwijfeld verborgen zijn in deze periode van schermutselingen. Mogelijk werd deze verborgen

door de bewoners van een van de aangrenzende boerderijen, of misschien wel door een reiziger die ter plaatse de Modderbeek overstak en het gevaar zag aankomen. Dat de munten niet opgehaald zijn bij deze herkenbare plaats doet het ergste vermoeden voor de eigenaar.

Het was ook de periode van Jan van Schaffelaar die enkele decennia later aanvoerder (of bendeleider) was van een van de rondtrekkende en plunderende troepen (afb. 6). Hij verschanste zich in 1482 in de kerktoeren met zijn circa 20 mannen omdat hij in het nauw werd gedreven door troepen uit Amersfoort en Nijkerk. Door zijn sprong van de toren werd hij pas veel later, terecht of niet, symbool voor opofferingsgezindheid.

In 1517 werden opnieuw veel huizen in Barneveld verwoest en de kerk beschadigd, maar ook in de voorafgaande jaren was de omgeving van Barneveld voortdurend strijdtoneel. Voor wie hier meer over wil weten moet zeker eens de kronieken doornemen die door het archief van de gemeente Barneveld op internet zijn gezet. De twee muntvondsten van 1510 en 1515 hangen ongetwijfeld samen met deze roerige periode (afb 7).

Alleen de vondst van het Trossenhuis van 1546 lijkt niet onmiddellijk gekoppeld te kunnen worden aan historische gebeurtenissen. Na 1540 wordt het immers relatief rustiger doordat er een eind kwam aan de strijd tussen Utrecht en Gelre. Wel bleef het onrustig door rondtrekkende bendes. In 1568 begon

de tachtigjarige oorlog en werden de godsdienstconflicten deels met geweld opgelost. Wat de directe aanleiding was om dit kapitaal kort na 1546 te verbergen is vooralsnog niet duidelijk. Mogelijk hebben we een indirecte aanwijzing door een andere gebeurtenis. De Veluwe moest in 1547 een schatting betalen aan Gelre, waarbij Barneveld 1902 gulden moest opbrengen. Opmerkelijk is dat dit aanzienlijke bedrag bijna gelijk is aan het aantal munten (2023) dat bij het Trosenhuis is gevonden. Wanneer het inderdaad de schatting betreft, moet het een extra financiële ramp zijn geweest voor Barneveld. Deze was immers niet betaald en moest alsnog worden voldaan....

De vraag is of we in de vondsten van 1666 en 1670 het rampjaar 1672 kunnen herkennen toen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd aangevallen door onder andere Frankrijk en Engeland waardoor het volk redeloos, de regering radeloos en het land redeloos werd. We mogen aannemen dat de eigenaren van deze muntvondsten óf de bergplaats niet konden terugvinden óf de oorlog niet hebben overleefd. Van de vondst van 't Sol kennen we de sluitdatum niet, maar het is niet onmogelijk dat deze eveneens samenhangt met de genoemde gebeurtenissen. Waar zijn deze munten geslagen? Waren het niet gebruikte munten of waren ze al versleten? Was het een bewoner van 't Sol, een vluchteling of een reiziger die deze muntvondst verborg? Trokken de Franse troepen misschien via de

hessenweg Deventer - Apeldoorn-Amersfoort en werd de omgeving gebrandschat?

Muntvondsten worden schaars

Onlangs stelde iemand de vraag waarom er al 70 jaar geen nieuwe muntvondsten zijn gedaan. Hoe vaak geld werd verborgen, weten we niet maar de aantallen zullen niet heel groot zijn geweest. Lang niet iedereen had immers een kapitaal om te verbergen. Bovendien is de kans natuurlijk erg klein dat een dergelijke vondst wordt aangetroffen. Vanaf 1960 is er ook nog een belangrijk keerpunt geweest door de introductie van de graafmachine die het handwerk verving. De kans dat grondwerkers een dergelijke vondst doen is immers vele malen groter dan dat een kraanmachinist ziet dat er iets anders dan zand in zijn bak zit. Alleen zoekers met de metaaldetector vinden incidenteel nog wel munten. Zoals gezegd gaat het gaat vooral om de historische waarde van dergelijke vondsten. Wanneer iemand extra informatie heeft over deze vondsten of een van de andere muntvondsten dan houd ik mij aanbevolen.

Peter Schut

Verder lezen:

P. Schut 2013: De Barneveldse landweer teruggevonden? Oud Barneveld 103. P. 29 – 34.

www.nairac.nl

www.numis.nl

www.peter-schut.nl

www.archeologieuitjeachtertuin.nl